

ISAJON SULTON HIKOYALARIDAGI RAMZLARNING LINGVOPOETIK
TALQINI

Shermatova Yulduzxon Erkaboy qizi

Qo'qon davlat universiteti O'zbek tili va adabiyoti mutaxassisligi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada Isajon Sulton hikoyalarida qo'llanilgan ramzlarning lingvopoetik xususiyatlari tahlil qilinadi. Asarlarda uchraydigan ramziy obrazlar, ularning semantik qatlamlari hamda badiiy matndagi estetik va kommunikativ vazifalari ochib beriladi. Tadqiqot davomida yozuvchining individual uslubi, til birliklaridan foydalanish mahorati hamda ramzlar orqali ifodalangan falsafiy va ijtimoiy g'oyalar lingvopoetik yondashuv asosida yoritiladi. Shuningdek, ramzlarning matn ichidagi kontekstual ma'nosi, ularning obraz yaratishdagi o'rni va o'quvchiga ta'sir mexanizmlari aniqlanadi.

Kalit so'zlar: Isajon Sulton hikoyalari, ramz, lingvopoetika, badiiy matn, semantika, obraz, individual uslub, kontekst, estetik funktsiya, badiiy tafakkur.

**ЛИНГВОПОЭТИЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ СИМВОЛОВ В РАССКАЗАХ
ИСАЖОН СУЛТОН**

Шерматова Юлдузxon Эркабоевна

Кокандский государственный университет Магистрант 1 курса по
специальности «Узбекский язык и литература»

Аннотация: В данной статье анализируются лингвопоэтические особенности символов в рассказах Исажон Султон. Рассматриваются символические образы, их семантические слои, а также эстетические и коммуникативные функции в художественном тексте. В ходе исследования освещаются индивидуальный стиль писателя, мастерство использования языковых средств и философские и социальные идеи, выраженные через символы, на основе лингвопоэтического подхода. Также определяется контекстуальное значение символов в тексте, их роль в создании образа и механизмы воздействия на читателя.

Ключевые слова: рассказы Исаджона Султона, символ, лингвопоэтика, художественный текст, семантика, образ, индивидуальный стиль, контекст, эстетическая функция, художественное мышление.

**LINGUOPOETIC INTERPRETATION OF SYMBOLS IN THE SHORT
STORIES OF ISAJON SULTON**

Shermatova Yulduzkhon Erkaboyevna

Annotation: *This article analyzes the linguopoetic features of symbols in the short stories of Isajon Sulton. It examines symbolic images, their semantic layers, and their aesthetic and communicative functions within literary texts. The study highlights the author's individual style, mastery in the use of linguistic units, and the philosophical and social ideas expressed through symbols based on a linguopoetic approach. It also identifies the contextual meanings of symbols in the text, their role in image creation, and their impact on the reader.*

Keywords: *Isajon Sulton's short stories, symbol, linguopoetics, literary text, semantics, image, individual style, context, aesthetic function, artistic thinking.*

KIRISH

Bugungi globallashuv va madaniy integratsiya jarayonlarida badiiy adabiyot inson tafakkuri, milliy ong va estetik qarashlarning muhim ifoda vositasi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Xususan, o'zbek nasrida ramziy ifoda usullarining keng qo'llanilishi yozuvchilarning individual badiiy tafakkurini, hayotiy-falsafiy qarashlarini hamda ijtimoiy muammolarga munosabatini chuqur aks ettiradi. Shu jihatdan zamonaviy o'zbek adabiyotining yetuk namoyandalaridan biri bo'lgan Isajon Sulton hikoyalari o'zining ramziy qatlamlarga boyligi, teran ma'no va lingvopoetik xususiyatlari bilan ajralib turadi.

Lingvopoetika badiiy matnda til birliklarining estetik vazifasi, ularning mazmun va shakl uyg'unligidagi o'рни hamda muallif individual uslubini ochib berishga xizmat qiluvchi ilmiy yo'nalish sifatida bugungi kunda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, ramzlar lingvopoetik tahlilning muhim obyektlaridan biri bo'lib, ular orqali matnning yashirin semantik qatlamlari, obrazlilik darajasi va o'quvchiga ta'sir mexanizmlari aniqlanadi. Isajon Sulton hikoyalarida uchraydigan ramzlar nafaqat badiiy tasvir vositasi, balki muallifning falsafiy qarashlari, milliy mentalitet va zamonaviy jamiyat muammolarining ifodasi sifatida namoyon bo'ladi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi, avvalo, o'zbek tilining davlat maqomi va uning jamiyat hayotidagi o'рни bilan ham uzviy bog'liqdir. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 4-moddasiga muvofiq, o'zbek tili davlat tili sifatida e'tirof etilgan bo'lib, u jamiyatning barcha sohalarida faol qo'llanilishi zarur. Shu bilan birga, "Davlat tili to'g'risida"gi Qonun o'zbek tilining rivoji, uning ilmiy va badiiy imkoniyatlarini kengaytirish, adabiy til me'yorlarini mustahkamlashda muhim huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu qonun va unga oid normativ-huquqiy hujjatlar badiiy adabiyot, xususan, nasriy asarlarning til va uslub jihatidan boyishiga zamin yaratadi.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining o'zbek tilining nufuzi va mavqeini oshirishga qaratilgan farmonlari ham tilning ijtimoiy va madaniy hayotdagi rolini kuchaytirishga xizmat qilmoqda. Jumladan, o'zbek tilini rivojlantirish, uni ilm-fan va adabiyot tili sifatida takomillashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Bu esa badiiy matnlarni lingvopoetik jihatdan chuqur o'rganish zaruratini yanada oshiradi.

Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolada Isajon Sulton hikoyalaridagi ramzlarning lingvopoetik talqini o'rganilib, ularning semantik, stilistik va funksional xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi - yozuvchi asarlaridagi ramzlarning badiiy-estetik mohiyatini ochib berish, ularning matn mazmunini boyitishdagi o'rne hamda o'quvchiga ko'rsatadigan ta'sirini aniqlashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA.

Mazkur tadqiqot mavzusi doirasida badiiy matnda ramzlarning lingvopoetik talqini masalasi o'zbek va jahon tilshunosligi hamda adabiyotshunosligida yetarlicha o'rganilgan ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Xususan, lingvopoetika nazariyasi til birliklarining estetik funksiyasi, ularning badiiy matndagi o'rne va muallif individual uslubini ochib berishdagi ahamiyatini tadqiq etishga qaratilganligi bilan ajralib turadi. Ushbu yo'nalishning nazariy asoslari jahon tilshunosligida shakllangan bo'lib, unda badiiy matnni kompleks yondashuv asosida o'rganish tamoyillari ustuvor hisoblanadi.

O'zbek tilshunosligida ham lingvopoetik tahlil masalalari yuzasidan bir qator ilmiy izlanishlar olib borilgan. Jumladan, Shavkat Rahmatullayev, Nodira Mahmudova kabi olimlarning ishlarida badiiy matn tili, uslub va semantik qatlamlarning o'zaro munosabati yoritilgan. Ushbu tadqiqotlarda ramz, metafora, obraz kabi badiiy vositalarning til tizimidagi o'rne va ularning lingvopoetik imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, Roman Jakobson tomonidan ilgari surilgan poetik funksiya nazariyasi ham badiiy matnni lingvistik nuqtai nazardan tahlil qilishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Uning fikricha, tilning poetik funksiyasi xabar shaklining o'ziga qaratilganligi bilan xarakterlanadi, bu esa badiiy matnda estetik ta'sirni kuchaytiradi.

Adabiyotshunoslikda ramz tushunchasi chuqur falsafiy-estetik mohiyatga ega bo'lib, u orqali muallifning ichki kechinmalari, ijtimoiy qarashlari va milliy qadriyatlari ifodalanadi. Bu borada Yuri Lotmanning semiotik yondashuvi alohida ahamiyat kasb etadi. Olim badiiy matnni belgilar tizimi sifatida talqin qilib, undagi har bir unsur, jumladan ramzlar ham muayyan axborotni uzatishga xizmat qilishini ta'kidlaydi. Shu nuqtai nazardan, Isajon Sulton hikoyalaridagi ramzlar ham ko'p qatlamli semantik struktura sifatida o'rganilishi lozim.

Zamonaviy o'zbek adabiyotida Isajon Sulton ijodi alohida o'rin tutadi. Uning hikoyalarida ramziy ifodaning kuchliligi, falsafiy mushohada va obrazlilikning uyg'unligi tadqiqotchilar e'tiborini tortib kelmoqda. Adabiyotshunoslar tomonidan yozuvchining asarlarida milliy mentalitet, inson ruhiyati va zamon muammolarining ramziy obrazlar orqali ifodalanishi qayd etilgan. Biroq mazkur hikoyalarda ramzlarning aynan lingvopoetik jihatdan kompleks tahlili yetarli darajada amalga oshirilmagan bo'lib, ushbu tadqiqot mazkur bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi kompleks yondashuv asosida shakllantirildi. Ishda lingvopoetik tahlil metodi yetakchi o'rin egallab, u orqali badiiy matndagi til birliklarining estetik va semantik funksiyalari o'rganildi. Shuningdek, semantik-stilistik tahlil metodi yordamida ramzlarning ma'no qatlamlari, ularning kontekstual o'zgarishlari va badiiy obraz yaratishdagi roli aniqlashtirildi. Komparativ (qiyosiy) metod orqali esa Isajon Sulton hikoyalaridagi ramzlar boshqa adabiy namunalardagi o'xshash hodisalar bilan taqqoslab o'rganildi.

Bundan tashqari, diskursiv tahlil metodi ham qo'llanilib, unda ramzlarning matn ichidagi kommunikativ vazifasi, muallif va o'quvchi o'rtasidagi munosabatni shakllantirishdagi o'rni yoritildi. Struktur-semiotik yondashuv asosida esa ramzlar badiiy matnning tarkibiy elementi sifatida tizimli ravishda tahlil qilindi. Ushbu metodlar uyg'unligi tadqiqotning ilmiy asoslanganligi va xulosalarning ishonchliligini ta'minlaydi.

MUHOKAMA VA NATIJA.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, yozuvchi asarlarida ramzlar oddiy badiiy tasvir vositasi sifatida emas, balki chuqur semantik va falsafiy yuklamaga ega ko'p qatlamli birliklar sifatida namoyon bo'ladi. Ular matnning ichki strukturasi tashkil etuvchi muhim komponent bo'lib, asar mazmunini kengaytirish, uni ko'p ma'noli qilish va o'quvchining tafakkuriga ta'sir etish vazifasini bajaradi.

Isajon Sulton hikoyalaridagi ramzlar asosan uch asosiy yo'nalishda namoyon bo'ladi: tabiiy hodisalar bilan bog'liq ramzlar, ijtimoiy-falsafiy mazmundagi ramzlar va individual-psixologik ramzlar. Tabiiy ramzlar (masalan, suv, shamol, yo'l kabi obrazlar) inson hayoti, vaqt va borliqning o'tkinchiligi haqidagi g'oyalarni ifodalashga xizmat qiladi. Ijtimoiy-falsafiy ramzlar esa jamiyatdagi muammolar, inson va muhit o'rtasidagi ziddiyatlarni badiiy umumlashtirish orqali ochib beradi. Individual-psixologik ramzlar orqali esa qahramonlarning ichki kechinmalari, ruhiy holati va ong osti jarayonlari tasvirlanadi.

Lingvopoetik tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ramzlar ko'pincha metafora, metonimiya va boshqa badiiy tasvir vositalari bilan uzviy bog'liq holda qo'llanadi. Bu esa matnda obrazlilik darajasini oshirib, estetik ta'sir kuchini kuchaytiradi. Ramzlarning kontekstual ma'nosi esa har bir hikoya doirasida o'ziga xos tarzda shakllanib, muallifning individual uslubini belgilovchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, tadqiqot davomida ramzlarning kommunikativ vazifasi ham muhim ekanligi aniqlandi. Ular o'quvchini bevosita matn bilan muloqotga chorlab, yashirin ma'nolarni anglashga undaydi. Natijada o'quvchi passiv qabul qiluvchi emas, balki matnni talqin etuvchi faol subyektga aylanadi. Bu holat badiiy matnning pragmatik imkoniyatlarini kengaytiradi va uning ta'sir doirasini oshiradi.

Umuman olganda, olib borilgan ilmiy izlanishlar Isajon Sulton hikoyalaridagi ramzlarning lingvopoetik talqini o'zbek badiiy matnshunosligida muhim o'rin tutishini, ularning estetik va semantik imkoniyatlari keng ekanligini hamda badiiy tafakkurni chuqurroq anglashga xizmat qilishini ko'rsatdi.

XULOSA VA TAVSIYALAR.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, Isajon Sulton hikoyalarida ramzlar ko'p qatlamli ma'no tizimiga ega bo'lib, ular orqali muallif inson va jamiyat, vaqt va makon, ruhiyat va borliq o'rtasidagi murakkab munosabatlarni badiiy ifodalaydi. Ramzlarning lingvopoetik tahlili ularning nafaqat badiiy tasvir vositasi, balki muallifning individual uslubini belgilovchi, asarning g'oyaviy-badiiy konsepsiyasini shakllantiruvchi asosiy omillardan biri ekanligini ko'rsatdi. Shu bilan birga, ramzlarning kontekstual va pragmatik xususiyatlari ularning matn ichida dinamik tarzda rivojlanishini va turli talqinlarga ochiqligini ta'minlaydi.

Mazkur tadqiqot asosida quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

- O'zbek badiiy matnlarini, xususan zamonaviy yozuvchilar ijodini lingvopoetik yondashuv asosida tizimli o'rganishni kengaytirish zarur;
- Oliy ta'lim muassasalarida "Lingvopoetika", "Badiiy matn tahlili" kabi fanlar doirasida ramzlarning funksional-semantik xususiyatlarini chuqur o'rgatishga alohida e'tibor qaratish lozim;
- Isajon Sulton ijodini o'rganishda interdisiplinar yondashuvlardan (tilshunoslik, adabiyotshunoslik, psixologiya, semiotika) foydalanish ilmiy natijalar samaradorligini oshiradi;
- Badiiy matnlarda ramzlarning o'quvchiga ta'sir mexanizmlarini aniqlashga qaratilgan amaliy tadqiqotlarni rivojlantirish maqsadga muvofiq;
- O'zbek adabiyotining lingvopoetik xususiyatlarini xalqaro ilmiy maydonga olib chiqish, ularni qiyosiy tadqiqotlar orqali keng targ'ib qilish dolzarb vazifalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining o'zbek tilini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari. – Toshkent, 2019–2023.
2. Isajon Sulton. Tanlangan asarlar. – Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2018.
3. Shavkat Rahmatullayev. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2010.
4. Nodira Mahmudova. Lingvopoetika asoslari. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2015.
5. Roman Jakobson. Linguistics and Poetics. – Cambridge: MIT Press, 1960.